

Гар ошиқ эсанг, зебу такаллуфни унут,
Яхшию ямон ишда тахаллуфни унут,
Ўтган гар эрур ямон, таассуфни унут,
Келган гар эрур яхши, тасарруфни унут.
o`zbekcha | ўзбекча Бош саҳифа Алишер Навоий ҳақида Сайт харитаси
Мурожаат Ёрдам

Бадойиъ ул-бидоя (биринчи том)

Наводир ун-ниҳоя (иккинчи том)

Хазойин ул-маоний. Фаройиб ус-сиғар (учинчи том)

Хазойин ул-маоний. Наводир уш-шабоб (тўртинчи том)

Хазойин ул-маоний. Бадоеъ ул-васат (бешинчи том)

Хазойин ул-маоний. Фавойид ул-кибра (олтинчи том)

Хамса: Ҳайратул-аброр (еттинчи том)

Хамса: Фарҳод ва Ширин (саққизинчи том)

Хамса: Лайли ва Мажнун (тўққизинчи том)

Хамса: Сабъаи сайёр (ўнинчи том)

Хамса: Садди Искандарий (ўн биринчи том)

Лисонут-тайр (ўн иккинчи том)

Мажолис ун-нафоис (ўн учинчи том)

Маҳбуб ул-қулуб. Муншаот. Вақфия (ўн тўртинчи том)

Хамсат ул-мутаҳаййирин. Ҳолоти Саййид Ҳасан Ардашер. Ҳолоти Паҳлавон Муҳаммад.
Назм ул-жавоҳир (ўн бешинчи том)

Муҳокамат ул-луғатайн. Мезон ул-авзон. Тарихи анбиё ва ҳукамо. Тарихи мулуки ажам.
Арбаъин. Сирож ул-муслимин. Муножот. Рисолаи тийр андохтан (ўн олтинчи том)

Насойим ул-муҳаббат (ўн еттинчи том)

Девони Фоний (ўн саккизинчи том)

Девони Фоний_давоми (ўн тўққизинчи том)

Девони Фоний_давоми Қасидалар. Муфрадот. Иловалар (йигирманчи том).

LXXI

ҲИКМАТ

Искандарнинг Арастудин саволи ул бобдаким, табиатқа ватанда ком ва маълуф масканда
ором жихати не бўлғай ва анинг жавоби

Яна сўрди дорой мушкилписанд:
«Ки эй борча мушкилларинг дилписанд,

Не манзилғаким бўлса ишратфизой,
Табиат керак бўлса рағбатнамой.

Ва лекин неча айласак ишта ғавр,
Емас одами навъи ичра бу тавр.

Ангаким бузуғ кулба зиндонча бор,
Қошида анинг боғи ризвонча бор.

Бу иш бўйла невчундурур, ҳикмат айт,
Тариқин баён айлабон иллат айт?»

Деди ҳикматомузи донишпужух
Ки: «Бу бобда сўз демиш ҳар гурух.

Вале ҳикмат аҳли аро ҳар мудик

Ки, бу нуктада бўлдилар муттафик.

Будурким, нега табъ муътод ўлур,
Чу муътодиға йўл топар шод ўлур.

Гар истар гадо кунжи вайронини,
Тилар шаҳ доғи қасру айвонини.

Такаллуфни бу ишда маънос бил,
Анинг табъиға они маънус бил.

Табиатқа ҳар неки одат бўлур,
Чу эскирди одат – табиат бўлур.

Яқинким, билур шоҳи ҳикматпазир,
Табиатқа ўз шонидин йўқ гузир.

Табоеъга бу навъ эрур парвариш
Ки, айларлар ўз майли бирла кашиш.

Аларға бу майл ихтиёрий эмас,
Бажуз қисмати сунъи Борий эмас.

Не ерким биров табъи маълуфидур,
Бу маълуфининг онча машъуфидур

Ки, одат бўлур кимки бор оғаҳи,
Табиатқа одат бўлур мунтаҳи.

Чу бўлди табиат керак бўйла-ўқ,
Анга чунки ўз майлидин чора йўқ».

Чу койил тўкуб дур нечукким саҳоб,
Олиб мустамеъ баҳрдек дурри ноб.

LXXII

Искандарнинг қуёшдек жаҳонгирлигидин сўнгра дарёбор фатҳи учун орзу кемасига кириб, ҳавас елканин тортқони ва ҳукамо иттифоқи била Рум дарёси соҳилида олам мулкининг моҳир нажжорларин йиғиб кема тартибиға амр қилғони ва уч минг ҳилоли қавсмонанд қурулғондин сўнгра миҳваросо тирлар била аларға қаттиқ ёйдин чиққан ўқдек равонлиқ бермаклари ва анинг ул сафиналарда мавж хутутидин биҳор фатҳномасин ўқуғони

Бу баҳр ичра ғаввоси гавҳарфишон,
Берур бўйла сўз гавҳаридин нишон

Ки, оламини Искандар олғоч тамом
Ки, қилди яна Рум мулкин мақом.

Неча кун ватан ичра масрур эди,

Нишот айлади улча мақдур эди.

Юзи солиб ул мулк аро нуру тоб,
Нечукким шараф буржиға офтоб.

Топиб айш ҳар марзу ҳар бум эли,
Вале ўзгача шод ўлуб Рум эли.

Мубоҳот этиб борча офоқ аро,
Не офоқ аро, чархи нуҳ тоқ аро.

Не тонг, фахр тўртунчи кўк қилса фош,
Ани жилвагоҳ айлагандин куёш 1.

Чу шаҳ неча вақт ўлди оромгир,
Дилором ила жомдин комгир.

Кўп айлар эди хотириға хутур
Ки: «Чун берди тавфиқ Рабби ғафур.

Жаҳонгирликка қилиб эҳтимом,
Чу азм эттим, олдим жаҳонни тамом.

Ғаройиб неким даҳр аро бор эди,
Бу бир махфий, ул бир падидор эди.

Наботию конию гар жонвар,
Ғаройиб мисолу ажойиб сувар 2.

Сипеҳр этти оллимда ифшосини
Ки, қилдим борининг тамошосини.

Неким арз сатҳида топмиш вужуд,
Манга бўлди манзур буду набуд.

Ва лекин тенгиз сайрини қилмадим,
Не эрконни ул пардада билмадим.

Савоҳилда дерларки, кўптур ғариб,
Жазойирда ҳам кўпрак андин ажиб.

Бихор ичра худ бениҳоятдурур,
Мухит ичра беҳадду ғоятдурур 3.

Бу шакли мудавварки дерлар жаҳон
Ки, бор аксари сув ичинда ниҳон.

Куруғлик ери ўндин эрмасдурур,
Билур эл нишон бўйла бермасдурур.

Эрур офариниш аро онча печ
Ки, жанбидадур тўкуз афлок ҳеч.

Фалакларки, хеч ўлди ул печдин,
Қошида жаҳон камдурур хечдин.

Ҳисоб ичра бу хечдин доғи кам,
Киши кўрмамиш бўлса ушрини ҳам4.

Недур мунча лофи жаҳонгардлик,
Ерур бу сифат лофи дамсардлик?

Чу афлоку анжумға етмас илик
Ки, моҳияти элга бўлғай билик.

Билиб биз ҳисобини боғлаб расад,
Ҳақиқатларин фаҳм қилмас хирад.

Аларғаки қодир эмастур киши,
Билинмас сукуни била гардиши.

Жаҳонким, бўлубтур мусаххар манга,
Анга ҳукмронлик муяссар манга.

Ани мулк этиб Ҳақ, мени мулкдор,
Манга борча ишга бериб иқтидор.

Агар улча мулкумдадур, билмасам,
Чу билмай, билур фикрини қилмасам.

Менинг бирла сойир эл ичра не фарқ
Ки, бўлғай алар баҳри ғафлатда ғарқ?

Керак ҳар недур фарши ғабро аро,
Қуруғлуқ аро, йўкса дарё аро.

Агар айласа бахт ҳамроҳлик,
Юруб борчадин топсам огоҳлик.

Қуруғлуғни қилдим Хизр бирла тай,
Бу дам қўйсам Илёс ила сувға пай».

Чу кўнглида ер тутти мундоқ ҳавас,
Топа олмади дафъиға дастрас.

Ҳавас тундбоди чу бедод этар,
Хирад хонумонини барбод этар.

Бу андеша чун кўнглин этти забун,
Димоғиға юзланди бими жунун.

Билибким не кўнглида пинхон эрур,
Ниҳон тутса жониға нуқсон эрур.

Талаб айлади дониш аҳлини бот,
Яна давлат аҳлин қилиб илтифот.

Чу бу анжуман ихтиёр айлади,
Ниҳон розини ошкор айлади.

Ичинда ниҳон кўнгли мақсудини,
Аён айлади буду нобудини.

Бори билдиларким, не қилмиш ҳавас,
Тенгиз сайридур кўнглига мултамас.

Қаю бирки манъ айлаю солди сўз,
Дебон сўзни, чун шоҳға қолди сўз.

Сўзин, ўйла маъқул ила қилди рад
Ки, бўлди жавобида ожиз хирад.

Билиб борчаким, манъ даргир эмас.
Ризодин ўгун ҳеч тадбир эмас.

Писанд эттилар барча, айлаб дуо
Ки: «Ҳақ солди кўнглунга бу муддао.

Умид улки ҳам лутф этиб Кирдигор,
Бу азмингда қилғай сени комкор».

Қаю ишта шаҳ топса ройи заиф
Ким, ўлғай жадал айламакка ҳариф.

Не жонибки, шаҳ бўлди кўшишнамой,
Заруратки, бўлғай мутеъ аҳли рой.

Шаҳ ар машваратда ситамкорадур,
Ситам чекмай ул ишта не чорадур?5

Вале ғайб сирри чу пайдо эмас,
Қазо қисмати ошкоро эмас.

Басо ройким ақл анга юз далил
Топор, лек ўлур, борча ройи алил.

Басо ишки нафс этса анда инод,
Етишгай ҳамул раҳгузардин кушодб.

Не роеки иқбол эрур раҳнамун,
Анинг тобеъи келди чархи нигун.

Бас, авло буким қай тараф тушса шоҳ,
Киши зилли жоҳиға чеккай паноҳ.

Ки, бўлғай иш ўнг келса масрурлук,

Ҳам ўлғай ёмон келса маъзурлук.

Скандар сўзин қилғоч ул эл писанд,
Бўлуб кўнгли ул ройдин баҳраманд.

Равон ҳукм қилдики, санъатвар эл,
Қилиб чуст кишти йўнар ишга бел.

Масолиҳки, даркордур ҳар нима
Олиб, соз қилғайлар уч минг кема.

Минг андин бўлуб шоҳ азмиға хос,
Ҳамул элгаким келди базмиға хос.

Яна минг ҳам аркони давлат учун,
Сув устида қилмоққа суръат учун.

Секиз юз сипоҳийи жаррорға,
Ики юз яна аҳли бозорға.

Мингиким рақам айлаб ўз отиға
Ки, бўлғай панаҳ баҳр офотиға.

Юзи жунг ўлуб ҳар бир андоқки шаҳр
Ки, топқай киши шаҳрдек анда баҳр.

Бўлуб, ўйлаким шаҳр ҳар жунг аро,
Маҳаллоту кўю мақому саро.

Яна уч юз ул навъким беҳалал,
Бири минг сипоҳиға бўлғай маҳал

Ки, бўлғай бори ўз фароғи била,
Секиз йил кераклик яроғи била.

Яна ики юз кемада зоди роҳ,
Бўлуб ул иш аҳлиға оромгоҳ.

Яна юзда солиб танобу расан,
Масоҳатни қилмоққа баҳр ичра фан.

Яна ики юзда жаммолу сутур
Ки, шояд савоҳилға тушгай убур⁷.

Яна юз келиб заврақи тезрав
Ки, элтиб сув узра сабодин гарав.

Яна ики минг ҳам бу тартиб ила,
Бутарга бори зийнату зеб ила.

Чу фармон этиб шоҳи офоқгир,
Бўлуб аҳли офоқ фармонпазир.

Туруб хайли санноъдин тешакор,
Йиғоч кесгали неча минг пешакор.

Масолиҳ ёқо бешасидин етиб,
Ҳунарвар қарору шикеби кетиб.

Бу кишти ясар хайлнинг манзили,
Бўлуб Рум дарёсининг соҳили.

Ҳамул сув ёқоси ики-уч йиғоч,
Кўруб аррау тешадин куч йиғоч.

Ўн-ўн беш минг устои нажжор эди
Ки, тун-кун иш устида даркор эди.

Яна мунча шогирду муздур ҳам,
Бори саъй этиб улча мақдур ҳам.

Яна икки-уч минг киши борча чуст,
Иш этмак учун кун-бакун бозжуст.

Солиб онча ул соҳил ичра хурўш,
Дегил Рум дарёсиға тушти жўш.

Бу янглиғ ўтуб уч йилу бир нима,
Тенгиз суйиға кирди уч минг кема

Анингдекки, тақсим топти бурун,
Тутуб ҳар ким ўз кемасида ўрун.

Солиб неча йиллиқ йўл асбобини,
Тенгиз сайрининг ҳар не ноёбини.

Тўлуб кемалар ичра ҳар хоста,
Чу бўлди керак янглиғ ораста.

Таҳаррук тутуб шоҳ дарё киби,
Не дарёки, чархи муалло киби.

Қилиб мамлакат аҳлиға хайрбод,
Навозиш била айлабон элни шод.

Чиқиб бодпой узра бўлди равон,
Шабистони аҳли қолиб нотавон.

Сураp эрди якронини бедаранг,
Анга тегруким, баҳри Руму Фаранг.

Чу соҳил сари даштдин қилди майл,
Анингдекки дарё сари тундсел.

Кўюб раҳши дарё қироғига гом,
Инонин чекиб шоҳи дарёхиром.

Ҳамул ҳикмат аҳли сутурлобсанж,
Чекиб яхши соат зуҳурига ранж.

Чу бир лаҳзае макс вожиб эди,
Қолур эл сари шоҳ боқиб деди

Ки: «Ей қавмким, қилдингиз хизматим,
Чекарсиз бу кун ғуссаи фуркатим.

Неча ҳажрингиз бирла хурсандмен,
Вале барчангиздин ризомандмен.

Қазодин манга тушти мундоқ сафар,
Қадар ҳукмидин элга «айналмафар»8.

Қулоққа неким айтсам сўз – тутунг,
Неча вақтдин сўнг мени кўз тутунг.

Агар мулку, вагар мол, гар дин эрур,
Неким ҳар бирингизга таъйин эрур.

Қаю ишки ҳар кимга чектим рақам,
Рақам чекканимдин чиқорманг қадам.

Ҳадисим кўнгул ичра олинг бори,
Саломат бўлунг, яхши қолинг бори.

Дуо бирла бизни гаҳе ёд этинг,
Бу хидмат била эмди имдод этинг».

Бу сўзлар дегаҳ шоҳи кишвархидев,
Улус чектилар кўкка яксар ғирев.

Тўқуб ашқдин борча юзларга руд,
Дедилар анинг жонига кўп дуруд.

Дуодин сўнг оғоз этиб бу калом
Ки: «Гар бар, агар баҳр қилсанг мақом.

Нечаким фироқингда ғам егабиз,
Не ёроки, яхши-ёмон дегабиз.

Бисоти тараб жилвагоҳида бўл,
Қаёнким эсанг, ҳақ паноҳида бўл.

Не амр этганинг, токи бор жонимиз,
Тағофул қилурға не имконимизғ

Чу биздин дуо айладинг муддао,

Не иш илгимиздин келур жуз дуо».

Аларға бу ерга етишгач мақол,
Тулуь айлади буржи фархундафол.

Сутурлоб сори чу кўз солди шох,
Равон кемани қилди оромгоҳ.

Қуёш Жадй буржиға чунким етиб,
Равон Ҳут буржиға таҳвил этиб.

Фалак еткуруб бўйла ёмғур чоғин,
Тўкуб эл кўзи бениҳоят ёғин.

Чу шаҳ кема ичра мақом айлабон,
Улус ҳам саросар хиром айлабон.

Тўлуб чун лабо-лаб ул уч минг кема,
Ҳам эл бирла, ҳам ҳар кераклик нима.

Топиб ҳукм маллоҳи озодмард,
Равон кемани қилди дарёнавард.

Қалин кишти ўлғонда жунбушнамой,
Теранг баҳр бўлди ғурунбушнамой.

Юруб сув уза шаҳри аъзам савод,
Таҳаррукда бир ўзга олам савод.

Саводи ёпиб жарф дарё юзин,
Булут ўйлаким чархи хазро юзин9.

Бу ойин била шоҳи дарёшукух,
Юруб қилди дарёни юкдин сутух.

Қаён азм бевахму бок айлади,
Тенгиз бағрини чок-чок айлади.

Чу ул навъ меҳмон кириб баҳр аро,
Қилиб мизбонлиғда сув можаро.

Очиб ҳар тараф абрмонанд каф,
Ки жамъ айлағай ҳар не бўлғай садаф.

Бори дурларин ошкор айлағай,
Борин меҳмонға нисор айлағай.

Сочиб борчасин шаҳға огоҳвор,
Бори дурларин айлағай шоҳвор.

Бировнингким ул навъ меҳмони бор,
Не дуррким, нисор этгай ар жони бор.

Аёғчи кетур жоми дарёмисол
Ки, баҳр ичрадур шоҳи дарёнавол.

Манга тутки, нўш айлаб, айлай тараб
Ки, дарё киби бўлмишам хушклаб.

Муғанний, тарона тузат рехта,
Ҳазин рудунга лаҳне омехта¹⁰

Ки, ашкимни тўккай дури нобдек,
Буюрғай манга чархи гирдобдек.

Навоий, талаб қил тариқи фано
Ки, сув узрадур даҳр уйига бино.

Кўнгулни бу уй бирла шод айлама,
Хубоб уйига¹¹ эътимод айлама.

LXXIII

Искандарнинг ҳукамодин дарёбор вазъин савол этгони ва Сукротнинг курраи арз даврида сувнинг не навъ ихота қилғонин шарҳ қилғони ва Муҳит атрофида ети ахзар дарёким, ети чархи хазродек шўрангез, балки хунрездурур тақсим этиб, ўн ики минг жазоирким, холидотдин айрудур, мунқасим қилғони ва буҳайрот шарҳидин элга таҳайюрот солиб ва анҳор можаросидин сойилни баҳрдек хушкляблиқдин сероб қилғони

Ҳамул кунки шаҳ бўлди дарётавоф,
Анинг жунгининг кўкси дарёшикоф.

Тилаб ҳикмат аҳлини мажмаъ тузуб,
Бориларға дилжўйлук кўргузуб,

Деди: «Баҳр кайфиятин айтингиз
Ки, не вазъ иладур ер узра тенгиз?»

Тааммул қилиб борча аҳли аён,
Дедиларки: «Сукрот¹ қилсун баён

Ким, ул ҳикмат аҳлининг устодидур,
Замири хирад ҳикматободидур».

Сўз андин сўруб шоҳи дарёжаноб,
Бериб бўйла Сукроти доно жавоб:

«Ки, ер жирмидур ҳайъати мустадир,
Курра айлади они Ҳайи Қадир.

Вале ул курра сув ичинда ниҳон,
Очуқ қисми улдулки, дерлар жаҳон

Ки, маъмурау тоғу ҳомун эрур

Ки, оти анинг рубъи маскун эрур.

Вале сув ихота қилибдур ани,
Ерур ети иқлим очуқ қолгани.

Вале ул ҳам очуқ эмасдур тамом,
Ки, ҳар жонибин баҳр этибдур мақом.

Муҳитеким, ул чархосодурур,
Анинг даврида ети дарёдурур

Ки, ҳар ён кириб рубъи маскун аро,
Духул айламиш тоғу хомун аро.

Яна ҳам ўн олти буҳайрот эрур
Ки, ҳар бирга бир ўзгача от эрур.

Яна юздин ортуқ эрур рўдбор
Ки, олур алардин улус эътибор.

Нечукким Кўҳак, йўкса рўди Ҳирот,
Ва ё Нил ё Кавсаросо Фурот.

Алардин жаҳон ичра ободлик,
Анинг нафъидин халқ аро шодлик.

Ерур чашма бу рўдлар манбаъи,
Вале баҳрларға бўлуб мактаъи.

Таарруз буҳайрот ила рўдға,
Халал еткурур шарҳи мақсудға.

Ҳамул ети дарёки зохирдурур
Ки, анда билоди жазоирдурур.

Ани шарҳ этарга қилоли шуруъ,
Аларға яқин бирла будур вукуъ

Ки, мажмуъи ул баҳрдин айрилур
Ки, доно Муҳит онинг отин қилур.

Алардин бири баҳри Руму Фаранг
Ки, сенсен бу дам ул тенгизда наҳанг

Ки, ободу бум ичра воқеъдурур,
Жазоирки анда мазореъдурур.

Ерур олти юз улча топмиш адад
Ки, йўқ анда маъмурлуқ ичра ҳад.

Икинчини қил баҳри Мағриб гумон
Ки, мавжиға ором йўқ бир замон.

Шимолию шарқийси маъмур бил,
Жазоир минг ул сувда машхур бил.

Учунчи эрур баҳри Зангу Ҳабаш
Ки, ошубидин келди девонаваш.

Минг уч юз жазира анинг доҳили,
Басе кўп жазирасининг ҳосили.

Ҳисоб ичра тўртунчидур баҳри Ҳинд
Ки, жанбида бир нов сув рўди Синд.

Жазоир анга уч юзу ики минг,
Неча лужжа кўли ҳамул баҳрнинг.

Бири келди Уммону Қулзум бири,
Яна Баҳрайни пурталотум бири.

Бешинчи тенгиз келди дарёи Чин,
Жазира кўп ул сувда мардумнишин.

Адад ичра уч минг, доғи ети юз,
Жазоир аросида кўп тоғу туз.

Дувонг деган сувни олтинчи де,
Билоди саводин кўнгул тинчи де.

Ики мингга яқин жазоир анга,
Туман минг кема лек соир анга.

Етинчини Машрик суйи қил ҳисоб,
Қуёш аввал анда солиб нуру тоб.

Бўлуб ўн ики минг жазоир тамом,
Мунунг бирла ўн олтита вассалом.

Булардин эрур айру баҳри Ҳазар
Ки, ваҳм айлай олмас суйидин гузар.

Анга ҳам жазоир ададсиздурур,
ғароиб булар ичра ҳадсиздурур.

Булар барчанинг манбаъидур Муҳит
Ки, овозаси тутти сатҳи басит.

Анга мутгасилдур булар бориси,
Қуруғлуғдурур лекин уч сориси.

Ва лекин эрур ул бағоят амиқ
Ки, афлок анга тушса айлар ғарик.

Келибдур сифат бу ватира анга,
Жихат буки, бўлмас жазира анга.

Ва лекин улук вазълик жонвар,
Аларга ажаб вазъ бирла сувар.

Ерур андин ортуқки аҳли хирад,
Такаллум била айлай олғай адад.

Будур баҳр ишиким, дедим мужмалин,
Баён айладим махражу мадхалин.

Киши қилса тафсилини орзу,
Кўрар сайр этарда қилиб жустужу».

Скандар бўлуб хуррамойин баса,
Аён қилди доноға таҳсин баса.

Бурун ети дарёға азм этти жазм,
Булардин сўнг этмак Муҳит ичра азм.

Бўлур одамийнинг бийик ҳиммати,
Ерур ҳимматидин фузун ғафлати.

Ўлум солғуси чун димоғиға дуд,
Таманно ўтин мунча ёқмоқ не суд?

LXXIV

Машриқда ганж топқон киши ҳикоятим, мағриб ганжномасини ўқуб, меҳрдек боштин
қадам қилиб, мағрибқа борди ва ул зари мағрибий топқоч меҳрдек уёқти

Биров топти Машриқда ганжи шигарф,
Ёзиғлиғ эшигида бу турфа ҳарф

Ки: «Ҳар кимки бу ганжни топти, жазм
Агар қилса Мағриб диёриға азм,

Фалон ерда мундин улук ганж эрур,
Анга ким қадам урди, поранж эрур».

Ўқуғоч ани томеъи хомкор,
Деди: «Икисидин бўлай комгор».

Мунга «ҳиммат» оти кўюб фикрати,
Равон қилди Мағриб сори ҳиммати.

Неча йил қилиб қатъ дарёу дашт,
Бўлуб анга юз минг бало саргузашт.

Етиб, истаган ерни топқон маҳал,

Бошиға етишти саросар ажал.

Не мундин еди бар, не ондин доғи,
Машаққат чекиб кечти жондин доғи.

Емас шахлик — олмоқ юруб баҳру бар,
Ерур топмоқ андинки Ҳақ берди бар.

Бировким, бу маънига ёбандадур,
Хирадманду фархундапай бандадур.

LXXV

ҲИКМАТ

Искандарнинг саволи Сукротдин ул бобдаким, курраи арзни тамом сув ихота
қилмоғоннинг ҳикмати не бўлғай ва анинг жавоби

Скандар савол этти Сукротдин
Ки: «Ей фард тафриту ифротдин,

Буким ер юзига Муҳит ўлди сув,
Баён қилки, мушкилдурур бизга бу

Ки, не важҳдин тутмади ер юзин,
Жаҳон сатҳининг борча тоғу тузин

Ки, бу рубъи маскунга сув келди оз,
Ҳам ончаки бор эрди элга ниёз.

Муҳитеким, ул ошкородурур,
Нега даврида ети дарё дурур?

Чу андин ети баҳр бўлди жудо,
Нега тутмади ер юзин – қил адо?»

Дуо қилди донойи дарёзамир,
Ки: «Олсун жаҳон шоҳи дарёназир.

Гурухе демишларки, бу жирми хок,
Ерур вазъ ичинда баланду мағок.

Неча асли вазъи мудаввардурур,
Бу ҳикмат элига муқаррардурур.

Вале ер юзи чунки ҳамвор эмас,
Киши фикр агар қилса душвор эмас.

Билурким, ёгиндин қачон бўлди сел,
Қилур тоғдин паст водийға майл.

Чу олам юзи бўлди пасту баланд,
Бу сўзни қилур дониш аҳли писанд

Ки, сув мойил ўлмиш чуқурларга-ўқ,
Ерур бу жиҳатдин бийикларда йўқ.

Гуруҳе бу маъни гувоҳидурур
Ки, дерлар бу ҳикмат Илоҳийдурур.

Тутулмоқ керак эрди ер сув била,
Ҳамул навъким, акс кўзгу била.

Вале халқким, Ҳаққа осон эди,
Ғараз офаринишдин инсон эди.

Анга жилвагоҳ очти қудрат била,
Бу маънига йўқ дахл ҳикмат била.

Муни бил Ҳакими Азал ҳикмати
Ки, топмас булардин халал ҳикмати.

Ерур чунки ул ерда ожиз хирад,
Хирад аҳлига сўз демакка не ҳад»

Скандарга ул сўз келиб дилпазир,
Сукут ўлди ҳикмат била ногузир.

LXXVII

Искандарнинг ети дарё била ўн ики минг жазоир билодин фатҳ этгандин сўнграким бир қатла Муҳит даврасин паргорсифат эврулуб эрди, Муҳит нуқтагоҳиға азимат қилғони ва ул сайрда йиғоч марокибнинг елдин ҳаракати ва сув даштининг самовий ҳайъати ва кулоқдин ул дашт аро кўп арғадол намудори ва ҳубобдин ул йўл аро кўп сангрета осори ва Искандарнинг Муҳит марказига етғони ва чарх дўлоби ани айландуриб, Искандария азми
ЭТҒОНИ

Гуҳаррезким, нуктаовардурур,
Бу дарёда мундоқ шиновардурур

Ки, чун сурди доно бу янглиғ мақол,
Хабар топти дорои дарёнавол

Ки, не навъ эмиш баҳр кайфияти,
Сафар сори жозим бўлуб нияти.

Ҳакими илоҳийға1 сурди нафас,
Ки: «Сендин эрур бизга бу мултамас,

Ким андоқки етти сўзунгдин наво,
Бу сайр ичра сен бўлғасен пешво.

Сенинг тобеъинг борча маллоҳлар,
Бори баҳр сайрида сайёҳлар.

Алар бирла топиб сув ҳанжорини,
Қаён бошласанг халқ рафторини,

Бўлурбиз бори донишинг пайрави
Ки, фаҳминг бийик келди, ройинг қави».

Қабул этти Сукроту йўл бошлади,
Улус борди ҳар ёнки, ул бошлади.

Бўлуб эҳтиёт амри лозим анга,
Ҳамул кема аҳли мулозим анга.

Ише тутмоқ ул йўл ишин пос ўлуб,
Анинг посини тутқон Илёс ўлуб².

Суруб кемани ул андоқки тайр,
Ҳамул сувға қилдилар оҳанги сайр

Ки, дарёи Афранжау Рум эди
Ки, ҳолот анга ғайри маълум эди.

Жазойир футухига юз қўйди шоҳ,
Қилиб саъй шаҳ бирла хайлу сипоҳ³.

Қаёнким қилиб азм, қўймай олиб,
Чу олиб, ғаройибқа кўп кўз солиб.

Ўзи айлабон сувда фатҳи билод,
Жазойир билодини айлаб кушод.

Ва лекин неча кимса таъйин этиб,
Алар сув қироғи била йўл кетиб.

Неча кемау аҳли ҳикмат неча
Ки, ҳам кундуз айлаб равшан ҳам кеча.

Сувда ўй, нечукким хубоб урғоли,
Ҳамул баҳр даврин таноб урғоли.

Савоҳилда то ер топиб, йўл юруб,
Масоҳат тариқин бажо келтуруб.

Не ерким бўлуб беша, ё берк тоғ
Ки, қатъида массоҳ топмай фароғ.

Сув ичра қилиб кема бирла шитоб,
Бу навъ они массоҳ чеккай таноб

Ки, бир кема ичра йиғиб ҳар сари,

Таноби қади ўн ики минг қари.

Қилиб кемага берк лангар тошин,
Ва лекин ул ипнинг яна бир бошин

Яна бир кема аҳли тутқай суруб,
Неким шарт сурмак, бажо келтуруб.

Неча тор тутқон кема қочибон,
Танобини турғон кема очибон.

Чу сойир кема риштаси тортилиб,
Ҳамул кема сайрини сокин қилиб.

Анга кема аҳли солиб лангарин,
Яна кема сувдин олиб лангарин.

Танобин йиға баҳр аро тезрав,
Нечукким бурунғи кема тездав.

Мунга ҳам чу тортилди чеккан таноб,
Туруб бу вале, турғон айлаб шитоб.

Бу янглиғ чу бу бир туруб, ул юруб,
Бу турғон қачонким юруб, ул туруб.

Алар чун бу янглиғ шитоб айлабон,
Муҳосиблар они ҳисоб айлабон.

Кезиб бу сифат баҳр атрофини,
Масоҳат била англаб авсофини.

Яна бир неча доғи аҳли ҳисоб,
Уруб бу сифат баҳр кутрин таноб.

Ҳакими муҳосиб бу санъат била,
Билиб ҳосилин зарбу қисмат била

Ки, атрофи онинг эрур неча йўл,
Яна сатҳ бирла эрур неча ул.

Жазойирни то фатҳ қилғунча шох,
Ҳисобин ҳаким айлабон рўбароҳ.

Чу бир баҳр фатҳи саранжом ўлуб,
Ҳисоби доғи ўйлаким ком ўлуб,

Неким бўлди ул сувда хангомае,
Анинг борча шарҳин ёзиб номае.

Чу ул нома шарҳин дуруст айлабон,
Кабутар аёғиға руст айлабон

Ки, хамроҳ ани Румдин келтуруб,
Ҳаво айлабон ул пару бол уруб.

Хабар элтиб ул барча Рум аҳлиға,
Қуруғлуқдағи марзу бум аҳлиға.

Бу янглиғ ети баҳри заххорни,
Ети жарф дарёйи хунхорни.

Кезиб айлади барчасиға убур,
Нечукким сув узра сабоу дабур.

Ажойибни ғоятдин ортуқ кўруб,
ғаройиб ниҳоятдин ортуқ кўруб.

Уруб ўн ики минг жазойирға гом,
Қилиб фатҳ чун айлабон эҳтимом.

Чу тортиб таноб анда бевахму бим,
Билиб барчанинг тулу арзин ҳаким.

Ети баҳрни чун мусаххар қилиб,
Борининг салоҳу фасодин билиб.

Мухит ўлди бир давра бу сайр аро,
Яна хомазан ёзди бу можаро.

Узотти яна тойири номабар
Ки, еткурди ҳижронкаш элга хабар.

Яна манзили бўлди баҳри Фаранг,
Қилиб бир жазира ичинда даранг.

Ўтуб қилғали баҳр ичинда хиром,
Бу чокқа дегин ўн ики йил тамом.

Жазира аро чун макон айлади,
Улус кўнглини шодмон айлади.

Гумон этиларким, туганди сафар,
Ватан бўлғусидур аларға мафар.

Буюрди яна шоҳи дарёшитоб
Ки, келтурди Сукроти ҳикматмаоб.

Тенгизда равон қилғон асбоқини,
Чекилган масоҳатнинг авроқини4.

Тўла бўлмиш эрди варақ бир кема
Ки, йўқ анда коғаздин ўзга нима.

Солиб борча сандуқлар ичра чувт,
Аларни қилиб қирлар бирла руст.

Қилиб ваҳмиким ўтса қоғазға нам,
Анга ногаҳон ботил ўлғай рақам.

Кемаким ул авроқ бирла тўлуб,
Сафина бўлуб демаким, жунг ўлуб5.

Чу сандуқларни чиқорди ҳаким
Варақлар қолиб эрди намдин салим.

Деди шоҳким: «Неча аҳли қалам,
Ҳисоб айласун ул ададсиз рақам».

Мухосиблар они ҳисоб эттилар,
Адад махласин интиҳоб эттилар.

Ҳаким ул ададни чу ташиҳ этиб,
Борин шоҳ кўнглига тавзиҳ этиб.

Тааққул била шоҳи гардунжаноб,
Қилиб ул рақам интиҳобин ҳисоб.

Ҳакимеки онча адад айлабон,
Ҳисоб ичра шахға мадад айлабон.

Сувнинг сатҳиға чун бўлуб раҳшунос,
Неча заръ эрконни айлаб қиёс.

Тенгиз тулу арзин важаб-барважаб.
Топиб зарбу қисмат била бетааб.

Мухитеким ул баҳри аъзамдурур,
Анинг жавфида барча оламдурур.

Масоҳат била бефусуну фириб,
Билиб ҳавздеким, эрур бир жериб.

Ангаким жаҳон бўлса боғи тараб,
Тенгиз бўлса ҳавзи анинг не ажаб?

Ешиттимки, фармондиҳе бор эмиш,
Ҳадисида бу сўзга такрор эмиш

Ки: «Даҳр ўлди бир кадхудонинг ери,
Бу гар бор эрса, бордур онинг ери».

Жаҳон топса ул навъ бир кадхудой,
Не тонг олам ўлса анга бир сарой?

Чу шах топти дарёнинг ойинини,

Бу навъ айлади даври тахминини

Ки, бўлса кема сувда суръатнамой,
Сафар қилса тўқуз йилу ети ой.

Ҳамул баҳри аъзамни бир давр этар,
Қаю ергаким сувға кирмиш, етар.

Чу паргор даврини пос айлади,
Яна қутрин онинг қиёс айлади.

Аён бўлдиким уч йилу бир нима,
Бўлур сув аро сайр қилса кема.

Муҳитиға марказки беиштибоҳ,
Ерур баҳри аъзамга ул нуқтагоҳ.

Яқин борур ул ён азимат чоғи,
Ики йилчилик йўлу камрак доғи.

Яна келмаги доғи онча бўлур,
Азиматда борғон замонча бўлур.

Буюрди қилиб тўрт йиллик яроқ,
Муҳит ўртасиға сафар иттифок.

Йиғиб анжуман, бўйла сурди калом
Ки: «Бизни ҳавои таманной хом

Ки, онинг отин халқ қўймиш ҳавас,
Вале филҳақиқат бу янглиғ эмас.

Бори Тенгри тақдиридур бегумон,
Киши қилмоғи яхшидур, гар ёмон,

Гар ул, гар бу ҳар қайси тақдир ила,
Қила олмадим чора тадбир ила.

Улуснинг малолиға бўлдум сабаб,
Басе кўрдилар халқ ранжу тааб.

Бу дамким бу ерда қилибмен даранг,
Билурменки элдур сафардин батанг.

Эмас бўлсалар сайрнинг роғиби,
Билурмен эрур Ҳақ алар жониби.

Манга бу таманно туганмайдурур,
Юрурдин замирим ўсонмайдурур,

Ўн уч йил ишимким тамошо эди,
Жазойир била ети дарё эди.

Мухит эрди мақсуд сув сайридин,
ғараз соқит эрди анинг ғайридин.

Бу муддатки, бахр ичра қилдим хиром.
Не ерларки юзланди фатҳиға ком.

Бори фаръ эди, токи қатъ ўлди сув,
Менинг хотиримға эрур асл бу

Ки, сайр айладим доира даврини,
Керак англасам маркази ғавриниб.

Агар умру тавфиқ берса Худой,
Кема тўрт йил бўлғуси бахрсой:

Ики йил бориб, ики йил келмаги,
Вале йўқ киши ғайбни билмаги.

Манга гар эрур давлату бахт ёр,
Бу йўл қатъида ҳеч йўқ ихтиёр.

Билурмен бу иш амри маъҳуд эмас,
Кишига тенгиз сайри мақсуд эмас.

Улус кўнглига тушмасун инҳироф
Ки, бори эрур бу юруштин маоф.

Йўликим қилур марг тахвифини,
Нечук қилғамен элга таклифини?

Ватанға ёниб халқ осудадил,
Бори биздин ўлдиклар7 аммо бихил».

Бу сўзни чу шарҳ этти дорои Рум,
Фигон чектилар халқ айлаб ҳужум

Ки: «Шоҳо, не журм айламиш бу гурух
Ки, келдинг алар қуллуғидин сутух?

Неча қуллуқ этмакта шармандабиз,
Ёмон-яхши бўлсоқ санга бандабиз.

Боримизға доим бу эрмиш мурод
Ки, бўлсоқ тобуғунгда ғамгину шод.

Ажал жонимиз қасди қилғон чоғи,
Тан ўлғай сенинг дарғахинг туфроғи.

Не қилдукки, дорои соҳибхирад,
Боримизга мундоқ чекиб хатти рад.

Ўзидин сипоҳин йироқ истади,
Асири балои фироқ истади.

Борурбиз қаёнким санга ком эрур,
Турарбиз санга қайда ором эрур.

Тирик бўлмоқу сендин ўлмоқ йироқ,
Ерур бизга андин ўлум яхшироқ».

Скандар сипоҳин қилиб озмун,
Яқин билдиким бўлмамишлар забун.

Ерур хидматида бори якжиҳат,
Кўруб элга дилжўйлик маслаҳат.

Бори хайлиға офарин айлади,
Иноятқа борин қарин айлади.

Деди: «Ҳақ ишингизга берсун эваз,
Бу сўздин манга билмак эрди ғараз

Ки, бу ранж аро халқ холи недур,
Менинг бирла ҳар ким хаёли недур?

Боридин чу ихлосу сидқ ўлди фаҳм,
Манга ҳам бу дам муртафёе бўлди ваҳм.

Ҳамул мен шаҳу сиз сипоҳсиз манга,
Ёмон кун етишгач паноҳсиз манга.

Бу ихлос бирла Худо ёрингиз,
Ҳаводис аро Ҳақ ниғаҳдорингиз».

Бўлуб шод шаҳқа дуо қилдилар,
Садоқат тариқин адо қилдилар.

Шаҳ уч бўлди элни, тааммул била,
Бағоят муносиб тахайюл била.

Ики минг кема аҳлин этти жудо,
Деди: «Ёрингиз бўлсун эмди Худо».

Оғир юк эди доғи ортуқ киши,
Алар бирла йўқ шаҳнинг ортуқ иши.

Ватан сори борин равон айлади,
Борин лутф ила шодмон айлади.

Деди: «Рум мулки сори қайтингиз,
Саломатлиғимдин хабар айтингиз.

Бурун ети дарёйи зохирни денг,

Яна ўн ики минг жазойирни денг

Ки, фатҳ айладим тиғу тадбир ила,
Чу тадбир эди рост тақдир ила.

Бу дамким Муҳит ўлди мақсад манга,
Керакмас эди хайли беҳад манга

Ки, не мулк фатҳи эди, не билод
Ки, қилсам черик бирла они кушод.

Жихат бу эди бизни қайтармоғи,
Муҳит ичра оз эл била бормоғи».

Узотқоч аларни бу ойин ила,
Ети юз кема бўлди таскин ила,

Элин ҳам айириб деди: «Сиз гурух
Бўлунг ушбу манзилда таскинпужух.

Чекинг тўрт йил интизорим менинг,
Бу муддат бўлунг посдорим менинг.

Муҳайё қилинг Румдин кўп матоъ
Ким, ул айлагай дафъи заъфу судоъ.

Мен ўлсам сафар озими жидд била,
Агар ёндим эрса бу мавъид била,

Ул ашё бўлуб мужиби тақвият,
Қуво топқай андин яна тарбият.

Чу бир-бирга ҳижрон чекиб еткабиз,
Фароғат била азми Рум эткабиз.

Ва гар худ фалак зулм этиб ошкор,
Ўюн ўзга навъ ўйнаса рўзгор,

Мени тортибон баҳри заххор аро,
ғарик этса дарёйи хунхор аро.

Сувда туъма айларга қилмай даранг,
Забун этса бу аждаҳони наҳанг.

Замон ўтса сизларга мавъуддин,
Топиб ўзни навмид максуддин,

Дуо хатти бизга рақамзад қилинг,
Бихил айлабон азми мақсад қилинг»8.

Айирди уч юз киштийи тезтак,
Юрурда нечукким ҳилоли фалак.

Мулозим қилиб ҳикмат аҳлин тамом,
Мадоролариға қилиб эҳтимом.

Бўлуб борча мамлу ул уч юз кема,
Тенгизда кераклик бўлур ҳар нима.

Неча минг киши якдилу якжиҳат,
Жалодат келиб барчасиға сифат.

Кема илмида барча маллоҳдек,
Тенгиз ғавси фаннида тимсоҳдек.

Не хидматки айлаб бори дилпазир,
Алар шаҳга, шаҳ барчаға ногузир.

Мураттаб қилиб шоҳи гардуннабард,
Кириб кемага, бўлди дарёнавард.

Алар қолдилар ашқдин баҳррез,
Бориб ашқдек шоҳи дарёситез.

Туну кун қилиб пўя гардун киби,
Сув ичра қолиб рубъи маскун киби.

Кеча тинмоқу кундуз ором йўқ,
Емакдин наво, уйқудин ком йўқ.

Неча боқса йўқ тоғу сахро падида,
Неким ғайри дарё – бори нопадид.

Сув афлокдин ҳеч топмай гусил,
Бўлуб давраси давриға муттасил.

Гумон айлабон хайли дарёхиром
Ки, гардун аро айламишлар мақом.

Қуёшким қилиб сайр ул афлок аро,
Нихон бўлмаин маркази хок аро.

Неча нурина баҳр аро бутротиб,
Тенгиздин туғуб ҳам тенгизга ботиб.

Қачонким бўлуб сув тубига нигун,
Юзига ёпиб пардаи обгун.

Чу машрик сари пўя бирла юруб,
Сузук сувда гавҳар киби билгуруб.

Топиб чун қуёш сув юзидин хафо,
Вале партави топмаин интифо.

Анингдекки фонус аро бўлса шамъ,
Кўрунур анинг партави бирла жамъ.

Вале бўлса кўнглак самовий анга,
Лақаб ичра волойи мовий анга.

Қачонким топиб сув аро шамъи меҳр
Ки, луъбат аён айлар эрди сипеҳр.

Нечукки юқордин кўрунуб нужум,
Аларнинг сувда акси айлаб хужум.

Дема акским, юз туман жонвар,
Сув амвожида зоҳир айлаб сувар.

Тўкулғон киби жинси зебо аро,
Ўкуш жонвар нақши дебо аро.

Сувни равшан айлаб аларнинг кўзи,
Нечукким, ҳавони фалак юлдузи.

Ҳамул жонварлар сувда хайл-хайл,
Қилиб тўш-тўшидин кемаларга майл.

Ёқиб кўзлари юз туман минг чароғ,
Топиб эл қуёш партавидин фароғ.

Чу ул шуълалар кемаларга етиб,
Йиғочлар тутошурдин эл ваҳм этиб.

Ҳамоно куярдин қилиб манъ сув
Ки, куймас амад шамъ бўлса ғулу.

Вале шакллар жилва айлаб муҳиб
Ки, эл кўнгли топиб алардин наҳиб.

Ангачаки бу хайл яксу бўлуб,
Улус бағри ул ваҳмдин сув бўлуб.

Булар чун бўлуб бартараф, ёна фавж
Падидор ўлуб, солибон сувға мавж.

Қолиб кемалар юз минг офат аро,
Кема аҳли баҳри махофат аро.

Ел оғзиға юз минг карат жон етиб
Ки, бир бўйла оқшомга поён этиб.

Яна чун бихор узра чиқти қуёш,
Бухор ўлди ҳар ён бихор узра фош.

Назардин тенгиз анжуми гум бўлуб,

Итарда ҳам, андоқки анжум бўлуб¹⁰.

Сув таҳрикидин гоҳ гирдоблар,
Инониға йўлнинг бериб тоблар.

Не гирдобким, жарф чоҳи амиқ,
Қуёш Юсуфин айлагудек ғариқ¹¹.

Ажаб келди чаҳға ҳаволи сувдин,
Сувда чоҳ ким кўрди холи сувдин.

Мусофирға не ҳол бўлғай табоҳ
Ки, йўлида ҳар ён бу навъ ўлса чоҳ?

Фалак гунбазиғаки келмиш нигун,
Сув ҳар ён маноре ясаб бозгун.

Кема даврасиға бериб имтидод,
Анингдекки тол баргига гирдоб¹².

Биридин қутулмоққа чун хос ўлуб,
Яна бир самоиға раққос ўлуб.

Гаҳеким бўлуб рафъ саргашталиқ,
Ҳамул даврадин бахт баргашталиқ.

Эсиб сарсару баҳр ўлуб мавжхез,
Фалак бирла сув мавжи айлаб ситез.

Ел андоқ эсибким, тенгиз чайқалиб,
Суйи баҳрнинг мавждин кўзғалиб.

Солиб кўҳмонанд кўлоклар,
Паёпай тенгиз жисмига чоклар.

Кириб сув тубига саломат куни,
Бўлуб ошкоро қиёмат куни.

Фалак елга ваҳшат эшигин очиб,
Тенгиз ваҳши дарё тубига қочиб.

Не дарё тубиким, суға ул тараф,
Чиқиб гар болиғ, гар наҳанг, ар кашаф.

Чу кўлок ўзин чархшўй айлабон,
Фалак сатҳиға обрўй айлабон.

Кемаким қилиб чарх сори равиш,
Қилиб тири кўк Тириға сарзаниш.

Қуйи чун иниб, бўлуб онинг ери
Дема баҳр таҳтики, таҳтас-сари.

Бўлуб Савру Хут авжидин ваҳмлиғ,
Тубидин топиб кўп ўю балиғ.

Фалакка уруб бирни дарё суйи,
Яна бирни элтиб, вале ер куйи.

Кема аҳли гоҳи ўлук, гаҳ тирик,
Тирик ҳам юб ул сувға жондин илик.

Гаҳиким ул ошуб топиб нишаст,
Бўлуб тоғдек мавжлар сувға паст.

Кутулиб кема аҳли ул ҳарбдин,
Келиб ул бири Шарку бу ғарбдин.

Йиғоч отларин баҳр аро чопишиб,
Укуш ранж ила бир-бирин топишиб.

Тааб кўзларин ашкбор айлабон,
Тенгиз ичра гавҳарнисор айлабон.

Алардин ўзида бири қолмайин,
Скандар магарким ўзин солмайин¹³.

Борурлар эди бўйла ойин била,
Гаҳи суръату гоҳ таскин била.

Бу янглиғ ўтуб бир йилу тўқуз ой
Ки, марказга бўлди қазо раҳнамой.

Скандарға бу мужда берди сурўш
Ки: «Ей, одамизоди беҳудакўш!

Ҳамул ерга еттингки ком айладинг,
Хусулида йиллар хиром айладинг».

Қилиб рафъ шаҳ кўнглидин ёсни,
Талаб қилди Суқроту Илёсни.

Аларға доғи бўлмиш эрди аён,
Келурлар эди айламакка баён.

Чу айтиштилар, шубҳа рафъ ўлди пок,
Скандар бўлуб хурраму завқнок.

Буюрди сафойинни турғуздилар,
Солиб лангарин, бодбон буздилар.

Деди элгаким: «Сиз турунг эмди шод,
Қилурмен барингиз била хайрбод.

Тенгиз қаърини айлаб эрдим ҳавас,
Топибмен бу соат анга дастрас.

Кирармен муродим таманно қила,
Ҳавас қилғонимни тамошо қила»14.

Бу ерда ривоятқа бор ихтилоф,
Вале Хусрав15 этмиш мунга эътироф

Ки, бир шиша соз этти сандуқваш,
Гуҳарвор сандуқ аро кирди хуш,

Бошин, – деди, – руст эттилар қир ила,
Танобе чекиб анга тадбир ила.

Тугуб берк ул аҳли ано бир учин,
Тугуб шишасиға яно бир учин,

Қилиб рафъ ҳар ваҳму андишани,
Тенгиз ичра солдилар ул шишани.

Қолиб ул тенгиз қаърида неча ой,
Бўлуб баҳр ҳолин тамошономой.

Чу юз кун қолиб, баҳр анга ортибон,
Алар шишаси риштасин тортибон.

Вале бу ривоят эрур бас маҳол,
Вуқуъиға топмас хирад эҳтимол.

Яна бир ривоят доғи бордур
Ки, ровийлар оллинда мухтордур.

Манга доғи ул келди чун дилпазир,
Қачон бўлғай они демакдин гузир.

Будур улки, тарихлар ноқили,
Ҳам они наби дебдурур, ҳам вали.

Хабар бу сифатдурким, ул комжўй,
Чу бўлди Муҳит ичра оромжўй,

Риёзат баче чекмиш эрди тани,
Топиб тасфия хотири равшани.

Бўлуб сайр итмоми топқач мақом,
Иши ҳам сулук ичра бўлди тамом16.

Валоят мақомида топти ўзин,
Нубувват чароғи ёрутти кўзин.

Кўзи бўлғоч ул шуъладин нурлук,

Сув аҳлиға рафъ ўлди мастурлук.

Қаён боқти, кўрди неким бор эди,
Анга борча махфий падидор эди.

Суву сувдагин ўйла кўрди аён
Ки, кўргай киши баркаи моҳиён.

Қуруғлукқа ҳар жонварким бўлур,
Башар жинсидин ҳар суварким бўлур.

Кўрунди анга борчаси сув аро,
Нечукким булар акси кўзгу аро.

Вале анда бор эрди тимсол кўп,
Қавий хайкалу турфа ашкол кўп

Ки, оламға тушса бири ногаҳон,
Назорасидин ўлгай аҳли жаҳон.

Болиғларки бўлғонда жунбушнамой,
Ўта олмағай суръат этса бир ой.

Вале кўп наҳанг ўйлаким бўйла ҳут,
Муқаррар анга ики ҳар кунги кут.

Юруб эгри харчанг лойиқ мунга,
Шиновар кашаф ҳам мувофиқ мунга.

Скандарға неким таманно бўлуб,
Юз онча ғаройиб тамошо бўлуб.

Бўлуб бар ила баҳрнинг шоҳи ул,
Нубувват рамузининг огоҳи ул.

Етиб чун бу иқболи жовид анга,
Нимаким эмас эрди уммид анга.

Бериб хайлиға муждае ул ҳолдин,
Бўлуб борча мукбил ул иқболдин.

Билиб халқ шоҳи музаффар ани,
Ҳакиму валию паямбар ани.

Ҳаросон келиб, ёнибон шодмон,
Кема сайридин тинмайин бир замон.

Кема суръати ул сифат тез эди
Ки, жанбида гардун гаронхез эди.

Хиром ичра андоқ бўлуб пояси
Ки, ҳампойлиғдин қолиб сояси.

Ики йилчилик йўлни бир йил суруб,
Қўюб борғон элга ўзин еткуруб.

Етиб чун элиға шаҳи аржуманд,
Бўлуб васли бирла бори бахраманд.

Тутуб бир кун ул манзил ичра мақом,
Яна кун юрурга қилиб эҳтимом.

Анга тегруким айлабон сувни тай,
Саодат била қўйди соҳилға пай.

Су ташвиридин жисми бетоб эди,
Саломат мизожида ноёб эди.

Хаёлиға келдики – кетмак керак,
Бу фоний жаҳон таркин этмак керак,

Қилиб елга ирсол ўз динини,
Тузуб мамлакат забту ойинини.

Бурунроқки, бўлғай иши изтирор,
Мулуки тавойифқа берди қарор.

Анингдекки, тузган киби ул мулук,
Қилиб ети юз йилгача бир сулук

Ки, ул мулк аларға қолиб неча пушт,
Чиқормай алардин сипеҳри дурушт.

Чу ул фикрдин хотирин тиндуруб,
Кеча-кундуз ором тутмай юруб.

Таковар суруб заъфлик тан била,
Ниҳон жисми зориға шеван била.

Қила олмайин кимса ҳампойлик,
Ул айлар эди даштпаймойлик.

Тамуз ўтидин эрди оламға жўш,
Сувлар айлабон қайнамоқтин хуруш.

Куёш тобидин ер анингдек қизик,
Ки, биттабъ айлаб ҳавони исик.

Исик фартидин ер юзи ўртониб,
Кишига оёқ ерга етгач – ёниб.

Сурарга Скандар самандин равон,
Исиқ айлади жисмини нотавон.

Мизожининг англабки сомони йўқ,
Билибким, юрумакнинг имкони йўқ.

Туруб тушти тафсанда қумлоқ уза,
Қилиб елдин оҳанг туфроқ уза.

Мараздинки бор эрди жисмида тоб,
Мизожиға солмиш эди изтироб.

Тўшолгунча ер – қуввати қолмади,
Бўлуб заъфи ғолиб – тура олмади.

Тушуб эрди бир кўҳа, очти ани,
Узолди ҳамул кўҳа узра тани.

Чу беҳад қизимиш эди ул ёбон,
Биров қилди қолқон била соябон.

Магар айлагон ул сипаҳдорлик,
Қилиб эрди қолқонни заркорлик.

Ўқуб эрди шаҳ толеъ аҳкомида
Ки, онинг ҳаётининг анжомида:

Темурдин ер, олтундин ўлғай само,
Анга бўлғач ул ики суратнамо

Ки, арзи темур, чархи олтун эрур,
Яқин билдиким, иш дигаргун эрур.

Кўзидин тўкуб ашк қайғу била,
Илик ювди жонидин ул су(в) била.

Кетур соқие бодау, қўй низоъ,
Тўло тут манга соғари алвидоъ.

Даме муғтанам англа майхонани
Ки, тўлдурғуси чарх паймонани.

Муғанний, чекиб нағма, қил бизни шод,
Керак бўлса ул нағмаи хайрбод.

Агар мунглуғ истар эсанг анда байт,
Навоийнинг ошуфта назмидин айт!

Навоий, топиб соқийи моҳваш,
Ёнида анинг мутриби нағмакаш.

Бўлуб маст, ёд этма огоҳлик,
Агар истар эсанг даме шоҳлик.

Жаҳон базми соқийлари ҳаёсизлиғидаким, умр соғариға ажал захри қуярда ғофил била
огоҳ аро тафовут кўрмаслар ва умр боғи соьилари вафосизлиғидаким, ҳаёт шохини ажал
тиғи била қатъ этарда гадо била шох аро фарқ бермаслар ва олами хокдин этак силкарга
ишъор ва бу вартаи ҳалокдин илик тортарға иршод

Жаҳонға чу йўқтур бақо, эй кўнгул,
Тамаъ қилма андин вафо, эй кўнгул.

Жаҳон недурур – бир улуғроқ кесак,
Йироқ тортқил ул кесакдин этак

Ки, бор ул кесак сув ичинда ғарик,
Олиб ўртаға они баҳри амик.

Эрур онинг уч рубъи дарё сори,
Яна рубъи келди судин тошқори.

Неким сув аро топти полудалиқ,
Этак топмағай андин олудалиқ.

Ҳамул рубъиким баҳрдин келди фард,
Ерур мумкин андин замирингға гард.

Бу балчиғ била гард аро қилма хўй,
Бўл анинг фироқи сори гармпўй

Ки, кирган бу болчикқа имкон эмас,
Киши ботса чиқмоғлиғ осон эмас.

Ҳамул гард аро кимки қўйди аёғ,
Не кўз қолди ошубидин, не димоғ

Ки, Баҳром анга боттию чиқмади1,
Қиёматқача ёттию чиқмади.

Мунга доғи Кайхусрав ўлғоч ниҳон,
Яна топмади они аҳли жаҳон.

Қаю шаҳки олди жаҳон кишварин,
Тасарруф қилиб баҳру кон зеварин.

Ҳам они жаҳон дарднок айлади,
Не бергонни олиб, ҳалок айлади.

Кишиким, бу маъниға даъвоси бор,
Йироқ ерга бормоқ не маъноси бор?

Қаю шаҳ нечукким Скандар эди,
Ҳакиму валию паямбар эди.

Қаю ишга илги узолди экин
Ки, ул бермайин даст, қолди экин?

Не иқлим азмиға чекти сипоҳ
Ки, фатҳ ўлмади бўлмайин кинахоҳ.

Не дашт узраким тузди саффи набард,
Чиқорди аду хайлидин кўкка гард.

Булар худ эрур шоҳларнинг иши,
Яна ишки қилмайдур андоқ киши.

Каюмарс давронидин то бу давр
Ки, келди мулук ичра ҳар гуна тавр.

Вале неча ишким анга берди даст,
Яна шоҳларға эмас эрди даст.

Бири ети иқлим фатҳи тамом
Ки, бу рубъи маскун уза сурди гом.

Чу ёйди саропардаи шавкатин,
Ети арсада чолди беш навбатин.

Яна чунки азм ошкор айлади,
Наҳангона фатҳи бихор айлади.

Олиб ети дарёйи зохирни ҳам,
Яна ўн ики минг жазоирни ҳам,

Яна чекти яъжуж оллиға сад
Ки, шарҳ ичра ожиздур андин хирад.

Яна тузди бўлғоч сипеҳрозмо,
Сутурлобу миръоти гетинамо.

Яна қилди чун илм анга бўлди қисм,
Жаҳон мулкида кўп очилмас тилисм.

Яна мунча бемислу доно ҳаким,
Ки, бўлди анга борча ёру надим.

Билик авжи фикратлари манзили,
Бори оллида ҳал фалак мушкили.

Жаҳон ичра мундоқ топиб шоҳлик,
Нечук шоҳлик, донишогоҳлик.

Валоятдин илгида қувват доғи,
Нечукким валоят, нубувват доғи.

Қачон одамий бўйла маъхуд эмиш,

Киши қайда бу навъ мавжуд эмиш.

Анга қилмади даври гардун вафо,
Жафо бирла ҳам қилмади иктифо.

Жафо элни бистарға солмоқ бўлур,
Фироши уза жонин олмоқ бўлур.

Йўқ ул элки бўлғай баче аржуманд,
Неча доғи бор эрса хору нажанд.

Ажал уйқусиға бўлурда асир,
Бўлур жисми бистарда оромгир.

Скандарни кўрким, бу дам чархи дун
Ки, қилди ажал уйқусиға забун.

Фарас чоптуруб дашт ила тоғ уза,
Йиқибдур танин тийра туфроғ уза.

Неча вақт айлаб ватандин жудо,
Аноу неча сиймтандин жудо.

Булар борча маҳбубу пайванд ҳам,
Демайким булар, неча фарзанд ҳам.

Тай этган замон дашту баҳри фироқ
Ки, кўнглида тугён солиб иштиёқ.

Ани васл завқи навиди била,
Солиб пўяға ком умиди била.

Бўлур чоғда умидидин комёб,
Солиб жониға марг ўти бирла тоб.

Қилиб қасди жон кинахоҳи киби,
Қизик қум уза тоба моҳи киби.

Не бошида бир мунису маҳраме,
Не оллида бир мушфиқу ҳамдаме.

Солиб дашт аро нотавону алил,
Олур хаста жонини зору залил.

Даво қилмайин ҳеч дармон била,
Қилур қатл юз дарду армон била.

Қаю бирдаким ҳушу хибратдурур,
Бу иш олам аҳлиға ибратдурур.

Ангаким жаҳон комин айлар ҳавас,
Бу афсона танбеҳи ўлгунча бас.

LXXVIII

Луқмон ҳикоятиким, жаҳон мутааллақотидин ганждек бир бузуғни ихтиёр этти ва минг йилдин сўнг сипехр аждаҳосидин анга ҳам осийб етти

Ешиттимки, Луқмонга даврон аро,
Суқун эрди бир кунжи вайрон аро.

Бузуғни макон айлаб андоқки ганж
Топар эрди иссиғ, совуғ бўлса ранж.

Ёғин ё гунашдин ул оромгоҳ,
Анинг жисмига бермас эрди паноҳ.

Ёши мингга етгунча эрди бу ҳол,
Биров қилди ҳайрат юзидин савол

Ки: «Ёрутуб ер юзин донишинг,
Недин йўқ жаҳон айши бирла ишинг?»

Ватан айламай турфа кошонае,
Қилибсан макон кунжи вайронае?»

Жавоб айтти пири омузгор
Ки: «Вайрона ичра узун рўзгор,

Бу ким чуғз янглиғ басар айладим,
Соғиндимки, дафъи зарар айладим

Ки, чун қилмадим майл оламга ҳеч,
Мени ул доғи солмағай ғамга ҳеч.

Муни кўрки, даврондин элтур чоғи,
Олур мендин ушбу бузуғни доғи.

Чу охир адам сори қўйғум қадам,
Манга бордур ортуғ бу вайрона ҳам.

Жаҳондин неча эл ҳаросон эрур,
Анинг ранжидин махлас осон эрур»¹.

LXXIX

ҲИКМАТ

Бир соил саволи Луқмондин ул бобдаким, мунча илмингга боис ким эркин ва бизга андин хабар бергин ва анинг жаҳл аҳлига ишорати ва аксин тугар башорати

Ҳам андин биров сўрди бу навъ сўз,
Ки: «Эй равшан этган билик бирла кўз!»

Чу асрингда йўқ эрди андоқ киши
Ки, сен чоғлиқ ўлғай анинг дониши.

Бас, ушбу қадар дониши беҳисоб,
Дегил кимдин ўлди санга иктисоб?»

Деди: «Дониш аҳлиға айланмадим,
Биликни билур элдин ўрганмадим.

Жаҳон илми буким манга ёд эрур,
Анга борча жаҳл аҳли устод эрур.

Неким қилди жоҳилки, эрди ёмон,
Тутуб акси, топтим ёмондин амон.

Жаҳон аҳлиға чун шиор ўлди жаҳл,
Эрур борчанинг аксини тутқон аҳл».

Дединг чун жаҳон аҳли, эй хушёр,
Жаҳон тарки аввал керак ихтиёр.

Киши бўлса бу ганж ила комёб,
Не тонг бўлса оромгоҳи хароб.

Жаҳон таркидур шодлиғ боиси,
Харобидур ободлиғ боиси.

LXXX

Искандарнинг нолдек марг печо-печида онасиға азо манъи учун нома ёзмоғи ва андин сўнгра ҳаёти номасин қазо новардида қилмоғи ва хайли анинг наъшин Искандарияға нақл қилмоғлари ва онасиға ул нома этиб, наъшқа ўтру чиққони ва ўғлин туфулиятда маҳд ичра уйку учун навозиш қилғондек наъши маҳди ичра доғи уйғонмас уйқусида навозиш қилмоғи ва кўкси чокидек ер кўксин доғи чок этиб Ани туфроққа топшурғони

Муарриҳки, бу нуктада сурди сўз,
Бу янглиғ ниҳоятқа еткурди сўз

Ки, чун шаҳға ул ишдин ўлди вукуф,
Ҳаёти қуёшиға етти кусуф.

Яқин билдиким, келди кетмак чоғи,
Жаҳон, балки жон таркин этмак чоғи.

Бу янглиғ қатиг кунда дорои даҳр,
Ажал жомидин айлаб ошоми заҳр.

Аноси чу ёдиға тушти анинг,
Ажаб ўт ниҳодиға тушти анинг.

Кўзин очибон элга айлаб нигоҳ,
Ажал елидек чекти бир совуғ оҳ.

Дабир истади, сафҳау хомае,
Аносиға ёзмоқ учун номае.

Ки, коғаз узорин қаро айлағай,
Васият ишин можаро айлағай.

Дабири гуҳарсанжи чобукрақам,
Очиб саҳфаи дард, чекти қалам.

Анга нукталарким Скандар деди,
Рақам қилдию ул бу янглиғ эди.

Ки, бу сафҳаким номаи дард эрур,
Рақам анда ҳангомаи дард эрур.

Биров ҳамдидиндур бидоят анга,
Ки, йўқ ибтидоу ниҳоят анга.

Муфизи ато, балки халлоқи жуд,
Халойикқа берган адамдин вужуд.

Бадан ичра жон жавҳарин солғучи,
Яна охир ўз берганин олғучи,

Тенгиз ичра итгонга ҳам раҳбар ул,
Биёбонда ўлгонга ҳам ёвар ул.

Гадолиғни шаҳлиғдин этган азиз,
Жаҳон шаҳлари оллида бир пашиз.

Анингким мизожин алил айлабон,
Биёбонда зору залил айлабон.

Қазосидин ўлғонда огоҳлиғ,
Асиғ қилмайин ҳашмату шоҳлиғ.

Ниҳон ҳар қазосида ҳикмат баче
Ки, билмай қилиб ақл фикрат баче.

Таолиллоҳ, ул Сонеъи Зулжалол
Ки, ҳам лам-язал келди, ҳам ло-язол.

Чу Ҳақ шукру ҳамдин адо айлабон,
Васият бу навъ ибтидо айлабон

Ки: «Мендинки, йўқ мендек озурдае,
Ажал хайли илгида пажмурдае.

Сангаким, бузулғон таним жонисен,

Вужудум самин лаълининг конисен.

Будур сўзки, кўп фурқатинг истадим,
Йироқлик била меҳнатинг истадим.

Бошимға тушуб ҳарза андешае,
Дедим олам очмоқ эрур пешае.

Не қилғон хаёлим бори хом эмиш,
Ҳавас жоми кўнглумга ошом эмиш.

Керак эрди, то кирди мағзимға ҳуш,
Хирад токи солди димоғимға жўш.

Демон қилсам эрди ўғуллуқ санга,
Қабул айласам эрди қуллуқ санга.

Санга айлабон хоки даргоҳлик,
Анинг отин айтсам эди шохлик.

Ул иқболима чарх бўлди ҳасуд,
Ўлар чоғда ўлтурсам ўзни не суд?

Ризонг ўлмаса кўнглума ғамзудой,
Бу дармондаға вою юз қатла вой!

Неча тутмадим ҳукму амрингни пос,
Тут албатта сен пос, бу илтимос!

Ҳамул дамки, етгай бу номам санга,
Билингай ўқуб нақши хомам санга.

Яқинким бўлуб пайкаринг рез-рез,
Ҳаётингға тушгай ажаб рустахез.

Чу сенсен жаҳон аҳли донандаси,
Улуснинг васиятрасонандаси.

Керак ҳар не оллима ёзди қазо,
Санга ҳам аён бўлса мендек ризо.

Кўнгул мендин узмак ишин чоғласанг,
Чу уздунг, ани Тенгрига боғласанг.

Юзунг кож ила қилмасанг мушкрес,
Сочинг бирла мушк узра кофурбез1.

Тузуб навҳам оҳангида можаро,
Жаҳон қилмасанг ғам тунидек қаро.

Қуёшдек ичинг сўзнок этмасанг,
Ёқонг ўйлаким субҳ чок этмасанг.

Сариг юз уза қилмай оқ сочни фош,
Шуоъи хутутин нечукким куёш.

Харош этмасанг юз янолар киби
Ўғул мотамида анолар киби.

Агар сабрға бўлмаса тоқатинг,
Бу ишга вафо қилмаса қувватинг,

Улуқ жашн қилғил қилиб эҳтимом,
Тузат ҳадсиз анда мулавван таом.

Муноди қилиб борча атрофқа,
Хабар айтиб арзолу ашрофқа,

Йиғиб кишвар аҳлини айвонинга,
Йиғилғонни ўлтуртқил хонинга.

Чу ул давра еткурди бир-бирга бош,
Дегил, тортсунлар эл оллинда ош.

Ёйилғоч улус оллида атъима
Ки, тутқай бори жашн ичин ер нима.

Дегилким, муноди ул элга десун
Ки: «Ул кимса бу ошлардин есун.

Ки, бу кўҳна дайри куҳан тоқ аро,
Анга бўлмағай кимса туфроқ аро».

Назар қил бу сўзни дегач хонинга
Ки, кимса сунарму илик нонинга?

Узотса биров ул емакларга қўл,
Менинг сўгума сен ҳам озурда бўл.

Ва гар кимса қўл сунмаса ҳар тараф,
Емак шуғлини қилсалар бартараф.

Бу маълум ўлурким, йўқ эрмиш бирав
Ки, туфроқ аро йўқ кишиси гарав.

Билингачки бу навъ эмиш рўзгор,
Ул ишдин ўзунгга бўл омўзгор.

Ғамимда алам хузнидин фард бўл,
Бори олам аҳлиға ҳамдард бўл.

Неча сарвару бахти фархундасен,
Алар бандадур, сен доғи бандасен.

Керак бандаға иш сарафкандалик,
Не Ҳақдин келур айламак бандалик.

Неким Ҳақ ризоси, ризоманд бўл,
Қазо ҳар неким қилса, хурсанд бўл.

Мен ар яхши эрдим ва гар худ ёмон,
Хиром айладим умр бермай амон.

Қўлумда агар нақд мақсуд эмас,
Пушаймонлиғимдин вале суд эмас.

Санга бўлса бир неча кун муҳлате,
Раво кўрма Ҳақ ёдидин ғафлате.

Гаҳи лек фархунда авқот аро
Ки, бўлғунг шуҳуд ичра тоат аро.

Бу ўлган ғарибингни ёд айлагил,
Дуо бирла руҳини шод айлагил».

Скандар чу мақсудин этти тамом,
Чекилди варақ кунжига: «вассалом».

Бериб печ, топшурди мактубни,
Аён қилди кўнглига матлубни

Ки: «Қилмай таваққуф, туну кун сурунг,
Аномға бу мактубни еткурунг.

Бу дамким уёқиб манга офтоб,
Ёпилғай қуёшимға мушкин саҳоб.

Бошим узра кўп изтироб айламанг,
Жаҳонни азодин хароб айламанг.

Манга наъш ичинда мақом айлангиз,
Демай кеча-кундуз хиром айлангиз.

Қилинг нақл жаҳду жидд айлаб бори,
Скандарни Искандария3 сори.

Тирикликда ул ер эди маъманим,
Ўлум вақти ҳам айлангиз мадфаним.

Вале қилсангиз наъш аро устувор,
Ҳамул лаҳза зинҳору юз зинҳор:

Чикоринг бир илгимни тобутдин,
Ҳамул навъким – ришта ёкутдин

Ки, эл солиб ул сори ҳайрат кўзи,

Не ҳайрат кўзи, балки ибрат кўзи:

«Бу панжаки, бармоғлари чекти саф,
Жаҳонни жаҳон аҳлидин урди каф.

Кафи ичра олди жаҳон кишварин,
Бару баҳрнинг лаъл ила гавҳарин.

Чу урди ажал илги табли раҳил,
Бақо бўйнига солди ҳабли раҳил⁴.

Жаҳондин шал илги мисоли борур,
Нечукким, чинор илги холи борур.

Ангаким, мадакдор бўлғай билик,
Жаҳон шуғлидин бори чеккай илик».

Бу ерларга еткурди чун шаҳ сўзин,
Туганди сўзи, доғи юмди кўзин.

Олиб эрди чун мулки фонийни жазм,
Бақо мулкини олғали қилди азм.

Солиб тан тилисмани туфроқ уза,
Ҳаво қилди бу чархи нуҳ тоқ уза.

Чу кўк сори ердин сафар айлади,
Еру кўкни зеру забар айлади.

Ажал сарсари бўлди гетинавард,
Қаро қилди олам юзин тийра гард.

Нигунсор ўлуб хисравоний дарахт,
Тушуб ерга тож, ўлди юз пора тахт.

Қаросин нигин юзда фош айлади,
Юзин ҳам саросар харош айлади.

Узуб ҳикмат авроқини тундбод,
Кутуб учтию элга қолди савод.

Кутубдек кийиб ҳикмат аҳли қаро,
Тушуб илм янглиғ сиёҳи аро⁵.

Фалакким, ул иш бемадуро қилиб,
Қиёмат кунин ошкоро қилиб.

Нединким бўлуб бир жаҳон халки ур,
Солиб ноладин даҳр аро нафхи сур.

Бу янглиғ қиёматки, ногаҳ тушуб,
Чиқиб кўкка арзу фалак таҳ тушуб⁶.

Чу ер топибон чархмиқдорлик,
Топиб ёна кўкдек нигунсорлик.

Фалак бирла ер сарбасар чайқалиб,
Дема чайқалиб, борчаси кўзғалиб.

Ҳамул дам чиқиб чун ародин амон,
Ҳамоно яна кўрмай они замон.

Кўруб эл бу янглиғ фалак жаврини,
Учургунча ошубдин ҳаврини.

Залилона ғавғоу фарёд этиб,
Чу шахнинг васиятларин ёд этиб.

Яна тарки оху фиғон айлабон,
Не ҳукмеки шоҳи жаҳон айлабон.

Ҳамул навъ этиб наъши тартибини,
Дегандин фузун зийнату зебини.

Маҳофа аро айлабон они руст,
Қадам кўйдилар шах деган сори чуст.

Бурунроқ киши элтибон номани,
Оносиға арз этти ҳангомани.

Оноси чу воқиф бўлиб ҳолдин
Ки, не Рустам айрилмиш ул Золдин.

Кетиб мағзидин фаҳму ҳушу хирад,
Қолиб руҳсиз бир қурук колбад.

Тилаб кўксини чок-чок айламак,
Ул андуҳдин ўзни ҳалок айламак.

Вале чун боқиб нома мазмуниға,
Тасалли бериб жони маҳзуниға.

Билибким Скандар неким ёзди панд,
Ешитмаклик они эрур судманд.

Ва лекин ўзин забт эта олмайин,
Васият бошиға ета олмайин,

Тилаб оҳ ўтидин жаҳон ўртагай,
Жаҳон йўк, тўкуз осмон ўртагай.

Яна айлабон шах сўзи посини,
Ниҳоний ичиб захрлар косини.

Ҳамул дард ўтидин ниҳон ўртаниб,
Ки, пинҳон ўтидин жаҳон ўртаниб.

Куюб жисмида пуда раглар доғи,
Бўлуб кул қуруғон сўнгалар доғи.

Анга бўйла ҳолатки етти гуруҳ,
Қаро остиға қолибон дашту кўҳ.

Қўюб шаҳ наъшин бўюнларға хайл,
Қилиб ҳар қадам йўлда жонлар туфайл.

Чу фаҳм этти ул ишни исматпаноҳ,
Ичи баркидин чекти бир ўтлуқ оҳ.

Асо тутти, доғи белин боғлади,
Тушуб йўлга гардун ичин доғлади.

Ситамдидалардек қадам олибон,
Уётдин фалак бош қуйи солибон.

Аларким кўруб ул қаро кун анга,
Бори навҳа айлаб, чекиб ун анга.

Йироқтин кўруб ўғли тобутини,
Узуб чарх анинг умрининг қутини.

Фалакдин кўруб халқ ул навъ рев,
Малак зумраси ичра солиб ғирев.

Чу тобутқа етти тожур-рижол,
Деди ун чекиб зору ошуфтаҳол

Ки: «Хуш келдинг, эй меҳмони азиз
Ки, қурбонинг ушбу қариғон каниз!

Санга лойиқ эрмас эди бу сарой
Ки, бўлдунг кўюб бизни, ғурбатгарой.

Не лойикки қилғай макон нури пок,
Бу дайр ичраким аслидур тийра хок.

Мунаввар қилиб равза бўстонини,
Ёрутгунг малойик шабистонини.

Хирад оллидаким муҳосибдурур,
Бу иш худ бу янглиғ муносибдурур.

Санга гар бу суратда эрди сурур,
Сурурунға биздин ризодур зарур.

Манга лек зулм ўлди афлокдин,

Сариъанжуму даҳри бебокдин

Ки, азм этмадим йўлга сендин бурун,
Ясарға санга жаннат ичра ўрун7.

Ажаб лаъб кўргузди афъоли чарх
Ки, хуршид уёқти, қолиб золи чарх8.

Бу кунни агар қилсам эрди хаёл,
Мени ул дам ўлтургай эрди малол.

Бу иш тушта гар жилва қилғай эди,
Ҳамул лаҳза захрам ёрилғай эди.

Қазодин бу иш келди чун жонима,
Бу сели бало жисми вайронима.

Бу шиддат аро ҳам йўқ эрди ғамим,
Агар бўлса эрди аён мотамим.

Ўкурсам эди оқ сочимни ёйиб,
Келиб гоҳ ўзумга, гаҳи сустойиб.

Юзумдин ўюб тоза парголалар,
Очиб заъфаронзор аро лолалар.

Яқо чокига даст топсам эди,
Қаро киз осиб танни ёпсам эди,

Чекиб нола ул навъким нафхи сур,
Фалак жавфиға солсам эрди футур.

Бериб наъшинг оллинда жони заиф,
Солиб жисминг устига жисми наҳиф.

Фалак зулмидин холи айлаб қўнгул,
Ано борса эрди нечукким ўғул.

Ва лекин будур дарди жони манга,
Ғаму меҳнати жовидони манга

Ки, мотам тутуб шайн ета олмадим,
Бериб жон, сўнгунгча ета олмадим

Ки, сендин бурун етти номанг манга,
Рақам айлаган нақши хоманг манга.

Не ишларки айлаб эдинг илтимос,
Зарур эрди тутмоқ ҳадисингни пос.

Укубат агар торттим беадад,
Ешитмасга ҳукмунг ва лекин не ҳад?

Эмас эрди хоқону қайсар сўзи
Ки, ул нома эрди Скандар сўзи.

Таним дуржиға пок гавҳар қани?
Бару баҳр шоҳи Скандар қаниғ!»

Бу ойин ила ул бўлиб нуктарез,
Халойиқ ичига тушуб рустахез.

Келур эрдилар тортиб афғону ох,
Анга тегруким шахға оромгоҳ.

Чу ул танни мадфанға еткурдилар,
Дегил руҳни танға еткурдилар.

Қилиб тийра туфроқ бағрин харош,
Ёшурдилар ул туфроқ ичра қуёш.

Эрур расм ушбу куҳан тоқ аро,
Қуёш ботмоғи тийра туфроқ аро.

Кўмуб тийра туфроққа равшан танин,
Ясаб юз туман зеб ила мадфанин.

Сипехр атласин қабрпўш эттилар,
Неча кун фиғону хурўш эттилар.

Ҳам охир кўнгулни бори тиндуруб,
Кўнгулда ҳавас хорини синдуруб.

Фиғон неча айлаб, наво топмайин,
Ул озурдалиққа даво топмайин.

Тутуб борча ойини хурсандлиқ,
Қазо ҳукмиға сабрпайвандлиқ.

Аёқчи, ичим келди ғамдин батанг,
Кетургил тўло соғари лоларанг.

Ки, чун бўлса они сумурмак манга,
Иш ўлғай ҳамул дам ўкурмак манга.

Муғанний, келу навҳа оҳанги туз,
Бузуғ кўнглумизни яна доғи буз

Ки, ҳам мотамий қилди, ҳам ғамзада,
Фироқ ичра бизни бу мотамкада.

Навоий, жаҳондин вафо истама,
Тутуб бенаволиғ, наво истама!

Бировга жаҳондин етишмас ано
Ким, ул тутса ойини факру фано.

Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси
Алишер Навоий номидаги Тил ва адабиёт институти